

УДК 94(4-11):323.2
ББК 63(445)64-4

Олександр Сич

До питання про причини та характер подій 1989 року в Східній Європі

Дана стаття є спробою ретроспективного аналізу причин та характеру подій 1989 р. в країнах Центрально-Східної Європи. Трактування та оцінка даних подій у пострадянський час відбувалися в чітко окреслених межах так званої історичної політики, яка стала характерною практично для всіх держав зазначеного регіону й яка нав'язувала суспільству таку інтерпретацію цих подій, яка відповідала інтересам нових політичних еліт. Дана обставина спонукає звернутися до пошуку менш політично заангажованих, а, отже, більш науково об'єктивних досліджень. Також автор статті піддає критичному розгляду, здавалося б, усталений термін «оксамитові революції», наголошуючи на неоднозначному характері тих трансформацій, що сталися на межі 80 - 90-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: «оксамитові революції», глибинні причини, зовнішній чинник, ідеологічно-політична криза, неоднозначність сутності подій 1989 р.

Минуло вже чверть століття з часу подій, які зазвичай називають «оксамитовими революціями». Цей - явно заявлений - «бренд», який не піддається сумніву, вже запроваджений як в офіційний дискурс, так і в підручники з історії, хоча з початку ХХІ ст. фокус суспільної уваги зосередився на так званих «кольорових революціях», негативний досвід і сумні наслідки яких все більше контрастують із сподіваннями та гаслами їх учасників, що й не дивно, бо такі псевдореволюції є значною мірою заздалегідь спланованими й відповідним чином організованими політичними проектами, аніж справжніми революціями. Натомість, суспільно-політичні

© Сич О., 2016

Сич Олександр Іванович - доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри історії нового та новітнього часу Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

зміни, які охопили країни Центрально-Східної Європи в 1989-1990 рр. (Польщу, Угорщину, Східну Німеччину, Болгарію, Чехословаччину, Румунію) з будь-якої точки зору можна вважати насправді доленосними чи революційними подіями. Вони стали одним із найбільш вражаючих проявів процесу, що визначив закінчення «холодної війни», яка була, безсумнівно, домінуючим чинником у світовій політиці в другій половині ХХ ст.

Як відомо, за липень - грудень 1989 року соціалістична система в цьому регіоні зазнала драматичних і, здавалося б, несподіваних трансформацій - відбулося падіння шести комуністичних режимів. Такий стрімкий розвиток подій і, головне, масштаб змін, що почалися внаслідок цього, приголомшили світ і виявилися фактично повною несподіванкою для політиків, дипломатів, аналітиків, та й, мабуть, і для самих учасників тих подій. Тому зрозумілий той великий інтерес, який виявили представники академічної та експертної спільнот до з'ясування причин того, що сталося в цих країнах наприкінці 1980-х рр. За період, що минув з тих подій, з'явилася ціла низка серйозних праць, де ґрунтовно проаналізовані причини провалу соціалістичного «експерименту» в країнах означеного регіону, причому авторами деяких з них були й, так би мовити, представники «табору переможених»¹. Щоби зрозуміти причини та характер масових виступів населення в країнах Центрально-Східної Європи, автори цих праць могли скористатися матеріалами архівів, які тепер стали доступними, а також отримали можливість оцінити результати й наслідки тих змін, які започаткували бурхливі події 1989-го року, що, звісно, значно полегшувало завдання зі всебічного визначення їх причин, характеру та значення. Але, з іншого боку, в їхніх дослідженнях проглядає, на наш погляд, відбиток так званої історичної політики, яка стала характерною практично для всіх держав даного регіону. Суть останньої полягає в тому, що посткомуністична влада намагалася нав'язувати суспільству власну інтерпретацію історичних подій, вигідну певним політичним силам, партіям і спільнотам. Це відбувалося через політичне втручання у зміст підручників і освітніх програм, маніпулювання

архівними матеріалами, запровадження різних форм і засобів контролю за науковою та педагогічною роботою істориків, створення спеціальних інституцій, призначених насаджувати чітко окреслені трактування історичних подій і явищ у необхідному для «національних інтересів» дусі тощо.

Дана обставина спонукає звернутися до пошуку менш політично заангажованих, а, отже, більш історично об'єктивних досліджень. Такими, з нашої точки зору, можуть бути рефлексії, аналітичні огляди та наукові розвідки, наприклад, американських істориків і політологів, чії праці були надруковані на початку 1990-х рр. Хоча вони писали «по гарячих слідах» подій 1989 р., проте спиралися на багаторічний досвід відстеження та аналізу внутрішньої ситуації в соціалістичних країнах, і водночас, на відміну, скажімо, від науковців Східної Європи, не відчували тиску наелектризованої суспільної атмосфери та нової (антикомуністичної) політичної кон'юнктури, а тому могли, так би мовити, «зі сторони», більш-менш неупереджено, а, отже, об'єктивніше розібратися в причинах обвального падіння соціалістичної системи в східноєвропейському регіоні.

Швидке руйнування комуністичних режимів у цьому регіоні зумовлювалося, на думку західних аналітиків, як внутрішніми, так і зовнішніми причинами. Зазвичай будь-які революційні потрясіння зумовлюються насамперед внутрішніми причинами. Але у випадку подій 1989 р. більшість американських політологів схилилася до думки про найважливішу роль зовнішнього чинника, яким вважалася політика радянського керівництва на чолі з Михайлом Горбачовим. Дехто взагалі вважав її безпосередньою причиною «оксамитових революцій». Так, М. У. Шумейкер писав, що «ніхто не передбачав подій 1989 р. саме тому, бо ніхто не чекав, що Радянський Союз дозволить таким змінам статися в Східній Європі», додаючи, що «Радянський Союз не просто поступився цим змінам, а був активним чинником, який їх викликав»². Адам Пшеворський з Чиказького університету також підкреслював: «Горбачовська революція в Радянському Союзі очевидно зіграла вирішальну роль, давши волю подіям у Східній Європі»³.

Розглядаючи внутрішні причини, західні політологи вказували на економічні проблеми, з якими зіткнулися в 1980-х рр. соціалістичні країни на сході Європи, а саме: неефективність

планової, адміністративно-наказної економіки, яка ставала дедалі очевиднішою; нестача потрібних населенню товарів; проблема боргів Заходу. Наприклад, зовнішній борг Угорщини збільшився з 1,3 млрд. американських дол. у 1974 р. до 16,7 млрд. в 1988 р.⁴ Все більше східноєвропейців відчували, як писав тоді ще не дуже відомий Френсіс Фукуяма, що саме соціалістична система заважає їм досягти рівня життя, що існував тоді у західних країнах⁵. Однак, стверджувати, що економічні негаразди були основною причиною подій 1989 р. – значить спрощувати реальне становище речей. За світовими стандартами, Угорщина, а особливо Чехословаччина та НДР мали добре розвинуті економіки, і порівняно з багатьма іншими країнами, причому не тільки «третього світу», їх можна було вважати багатими країнами; Радянський Союз також був «економічною і технологічною державою світового рівня, хоча й із значно меншим доходом на душу населення»⁶. Відомий американський історик угорського походження Джон Лукач справедливо зауважив: «Революції здійснюються зневіреними людьми, але небагато людей у Східній Європі досить зневірилися, щоби ризикувати своїми придбаними в муках приватними придбаннями, які ревно охоронялися»⁷. Іншими словами, незважаючи на економічні негаразди, які вочевидь зростали, пересічним східноєвропейцям було що втрачати за умови жорстокої конфронтації з комуністичною владою, наражаючись на небезпеку можливих репресій.

Американський політолог Деніел Шіро запропонував більш глибоке пояснення внутрішніх проблем країн соціалістичного блоку, що зумовлювалися вадами економічної системи. Сутність його пояснення полягає в наступному. Людство було свідком п'яти періодів індустріального розвитку. В той час як США, Японія, Західна Європа перебувають на стадії широкого запровадження електроніки, інформаційних і біотехнологій, спрямовуючи розвиток свого господарства на максимальне задоволення споживчих запитів населення, що, власне, й характеризує зміст п'ятого періоду, Радянський Союз і його східноєвропейські сателіти затрималися в третьому періоді з притаманним йому концентрацією величезних хімічних і металургійних заводів, які споживали багато

електроенергії, забруднюючи довкілля, міграцією мільйонів селян у нові промислові центри, виробництвом насамперед засобів виробництва, а не споживчих товарів, що, зрештою, негативно позначалося на якості життя населення соціалістичних країн⁸. Хронологічно третій період індустріального розвитку в західних країнах обіймав останню третину ХІХ - першу половину ХХ ст. Успішно конкурувати з Заходом, щоби довести переваги свого суспільного ладу, маючи економіку, зразкову за критеріями 1870 – 1914 рр., але безнадійно відсталу на порозі останнього десятиліття ХХ ст., ставало все важче, а здійснити її структурну перебудову комуністичне керівництво виявилось неспроможним. Відсутність у сучасних умовах необхідної для ефективної економіки гнучкості та технологічного оновлення, зростаюча залежність від імпортованих технологій та іноземних джерел фінансування й інвестицій, дефіцит товарів повсякденного вжитку та послуг, всеохоплююча бюрократизація всіх сторін життя створювали настрої загального незадоволення.

Але при всій важливості з'ясування сутності економічних проблем, що загострювалися в соціалістичних країнах Східної Європи, не менш важливо зрозуміти зміни в політичній й моральній атмосфері. Д. Шіро вказує на ще один важливий момент. Ці країни під керівництвом комуністів досягли незаперечних успіхів у модернізації традиційного суспільства, яким вони переважно були на момент їхнього приходу до влади, і саме внаслідок їх політики населення в країнах Східної Європи ставало більш урбанізованим, більш освіченим, більш свідомим, тобто таким, яке вже не хотіло слухняно терпіти очевидні вади системи, миритися з корупцією, брехнею, втратою елементарної соціальної довіри до влади, диктатом бюрократичного апарату. З огляду на ці обставини, Д. Шіро, визнаючи, по суті, неабиякі досягнення комуністичних режимів у соціально-економічній царині, робить, на перший погляд, парадоксальний, але вповні логічний висновок: «Без соціальних змін, пов'язаних з економічними перетвореннями, що мали місце в Східній Європі в 1948 - 1988 рр., ці революції не сталися б»⁹.

Успіх антикомуністичних виступів другої половини 80-х р. пояснювався також глибокою кризою правлячих комуністичних партій і державної бюрократії, чия політична практика фактично дискредитувала ті гасла, що ними проголошувалися. Як слушно зазначив А. Пшеворський: «Ідеологія стала загрозою соціальному порядку, в який вона була втілена»¹⁰. Державний переворот генерала Ярузельського був доказом того, що компартії не можуть більше керувати, обмежуючись лише пасивними поступками. Західні політологи одностайно констатували моральне банкрутство комуністичних правителів, що, в свою чергу, в очах населення піддавало сумніву їх право на перебування при владі. Професор політичних наук Каліфорнійського університету в Берклі Джузеппе ді Пальма писав: «Комуністичні режими втратили віру в своє право керувати – у свій «мандат небес»¹¹. З ним погоджувався й вже згадуваний Д. Шіро: «Правлячі еліти втратили віру в свою легітимність»¹². А звідси випливала вражаюча відсутність у комуністичних керівників впевненості в своїх силах і брак політичної волі під час бурхливих подій 1989 р. Їхній психологічний стан доволі точно змалював той же А. Пшеворський: «На 1989 рік партійні бюрократи не вірили у власні слова. А щоби стріляти, потрібно в щось вірити: коли тим, хто тримає спусковий гачок, абсолютно нема чого сказати, вони не мають сили натиснути на нього»¹³. Влада буквально на очах втрачала контроль над ситуацією, а разом із тим свою легітимність. За словами колишнього радника радянського посольства в Берліні, поведінка керівників НДР у листопаді 1989-го мала «сумбурний характер і викликала часом враження глибокої політичної та адміністративної неприємності»¹⁴. Додамо лише, що подібна розгубленість була характерною для партійно-державного керівництва й інших соціалістичних країн. Все це мало справді кумулятивний ефект і визначило сумну долю комуністичних режимів у Східній Європі.

Низка реформ, що почалися в країнах Східної Європи після стрімких і драматичних подій 1989 року, мала вочевидь революційний характер: демонтаж соціалістичного ладу, трансформація політичної системи через запровадження демократичних процедур, створення нових партій, поширення

плюралізму на ідеологічну та політичну сфери, перехід на рейки ринкового господарства з повним відновленням інституту приватної власності тощо. Таким чином, в результаті подій 1989 року, які ліквідували політичні режими радянського типу, та проведених внаслідок них реформ у країнах Східної Європи відбулася зміна суспільно-політичного та економічного ладу. Отже, з огляду на класичне визначення змісту поняття «революція», вони заслуговують називатися революціями чи, якщо комусь подобається, «оксамитовими революціями».

Проте, не все виявляється таким однозначним, як видається зовні. Деякі науковці вважають, що для характеристики розглядуваних подій слово «революція» вибрано не дуже вдало. Їхні аргументи можна звести до наступних тез.

По-перше, жодний комуністичний уряд Східної Європи не був, власне, повалений. Всі вони мирно склали з себе владні повноваження. У вирішальні моменти жоден комуністичний уряд не віддав наказу стріляти у своїх громадян, які вийшли на велелюдні мітинги й демонстрації (виняток становить Румунія, але й там опір з боку правлячої сили був недовгим). Більше того, комуністичні партії лояльно поставилися до зміни політичної ситуації, брали участь у перших після 1989 р. багатопартійних виборах і в деяких країнах навіть перемогли (Албанія, Болгарія тощо), хоча й ненадовго.

По-друге, ніде, за винятком Польщі, не сформувалася внутрішня опозиція, яка б стала серйозною загрозою для комуністичної влади, яка б мала чітку програму, власне, революційних дій, відкрито декларуючи свою налаштованість на докорінній злам існуючої системи. Та й в тут, тобто в Польській Народній Республіці, поява потужної політичної опозиції (профоб'єднання «Солідарність») не викликало миттєвого руйнування системи, а зумовило її поступову трансформацію в процесі переговорів, компромісів, поступок, узгоджених перетворень. До речі, подібним шляхом після смерті Франко до демократичної форми правління перейшла така країна, як Іспанія.

По-третє, реформи та перетворення, започатковані подіями 1989-го, здійснювалися, як не дивно на перший погляд, за участю значної, а в деяких країнах і більшої частини представників ще нещодавно правлячих еліт. Колишні пред-

ставники партійно-державної номенклатури вправно пристосувалися до процесу реформ і спромоглися утримати в своїх руках не тільки владу (яка і так у них була раніше), але й зосередити в своїх руках власність, про що в соціалістичний період не могли й мріяти. Однак така, доволі поширена практика аж ніяк не відповідає змістові справжньої, класичної революції, бо остання як раз і позбавляє влади та власності дореволюційні правлячі еліти й панівні класи.

І, по-четверте, революції не приводять до відтворення того порядку, який існував до попередньої революції. У даному випадку ми споглядаємо як раз таке явище: так звані народно-демократичні революції наприкінці 1940-х рр. зруйнували той політичний і соціально-економічний лад (капіталізм), який - зрозуміло, з огляду на реалії сучасного світу, але з дотриманням його основних параметрів - відновили «оксамитові революції». Недивно, що представники лівих політичних поглядів нерідко називають події 1989 року та зумовлені ними трансформації суспільного ладу контрреволюціями.

Принагідно зазначимо, що з часом і окремі науковці в самих східноєвропейських країнах почали з більшою обережністю ставитися до застосування слова «революції» стосовно подій 1989 року. Так, професор Будапештського університету ім. Лоренца Етвеша, знаний угорський історик Лайош Іжак називає події 1989 р. революцією, але бере це слово в лапки («революція»), і, на наш погляд, робить це не випадково. Прикметно, що він уточнює свою оцінку, запропонувавши, як видається, досить вдале й, головне, більш точно визначення того, що відбувалося в 1989 році, а саме - «переговорна революція»¹⁵. До речі, даний термін за своїм змістом уповні годиться й для характеристики подібних процесів 1989 – 1990 рр. в інших країнах Центрально- Східної Європи (наприклад, в Польщі або НДР).

Отже, як бачимо, визначення історичного змісту та сутності подій 1989 р. є непростим завданням. Тому історики, політологи, філософи наступних поколінь будуть, ймовірно, ще неодноразово повертатися до ретельного й докладного аналізу їх причин і сутності. Але, що не підлягає сумніву, так це їх величезне історичне значення, незалежно від їх оцінки сучасниками або нащадками. Події, що сталися в Східній Європі на межі 80 –

90-х рр. ХХ ст., належать не тільки до найбільш визначних, але й до таких, що, як не без підстав вважають деякі поважні науковці, підвели ризику під цілим століттям, так би мовити, «достроково» завершили його, започаткувавши багато в чому вже нову добу всесвітньої історії¹⁶. На початку 1990-х рр. Дж. Лукач зазначив, що «наш fin-de-siècle (кінець століття - О. С.) вже завершений: тому що, якщо не брати до уваги хронологію, двадцяте століття завершилося подіями 1989 року»¹⁷.

Примітки:

¹ Нойберт Г. Отношение ПДС Германии к её коммунистическому прошлому // Вибір. – 1998. - № 3 – 4. - сс. 170 - 172; Максимычев И. Ф. Падение Берлинской стены. Из записок советника-посланника посольства СССР в Берлине. - М.: Вече, 2011.

² Shoemaker M.W. Soviet Union and Eastern Europe 1990. – Washington – Harpers Terry, 1990. - p. 85.

³ Przeworski A. The «East» Becomes the «South»? The «Autumn of the People» and the Future of Eastern Europe // PS: Political Science and Politics. – March 1991. - p. 21.

⁴ Ижак Л. Политическая история Венгрии. 1944 – 1990. – М.: ИРИ РАН, 2006. - сс. 258 - 260.

⁵ Fukuyama Fr. The End of History and the Last Man. – N.Y., 1992. - p. 41.

⁶ Chirot D. What Happened in Eastern Europe? // The Crisis of Leninism and the Decline of the Left: The Revolutions of 1989. – Seattle, 1991. - p. 4.

⁷ Лукач Дж. Конец двадцатого века и конец эпохи модерна. - СПб: Наука, 2003. - с. 134.

⁸ Chirot D. Op. cit. - pp. 6 - 9.

⁹ Chirot D. Op. cit. - p. 21.

¹⁰ Przeworski A. Op. cit. - p.21.

¹¹ Di Palma G. Why Democracy Can Work in Eastern Europe // The Global Resurgence of Democracy / L. Diamond and M.P. Plattner, eds. – Baltimore, 1993. - p. 260.

¹² Chirot D. Op. cit. - p. 18.

¹³ Przeworski A. Op. cit. - p. 22.

¹⁴ Максимычев И. Ф. Указ. соч. - с. 8.

¹⁵ Ижак Л. Указ. соч. - с. 273.

¹⁶ Hobsbawm E. Age of Extremes. The Short Twentieth Century. 1914 – 1991. – L., 1995. - p. 7.

¹⁷ Лукач Дж. Указ. соч. - с. 234.

Oleksandr Sych

To the issue of the root causes of the events of 1989 in Eastern Europe

A quarter of a century ago the occurring heady events led to what would later become known as The Velvet Revolutions. In a nutshell, between the July and December of 1989 the socialist system in this region underwent dramatic and seemingly sudden transformations, i.e. the collapse of six Communist regimes. Such rapid course of events and, more importantly, the scale of changes that began as the outcome of these events blasted the world and, actually, turned out to be an absolute shock to politicians, diplomats, analysts, and, perhaps, for the participants of those events. Henceforth, the great interest to identify the root causes of what happened in these countries in the late 1980's was won by the representatives of academic and expert communities.

The rapid destruction of the Communist regimes in this region is presumed to be driven by both internal and external push-pull factors. It is generally accepted, that any revolutionary upheavals are due, primarily, to internal causes. But, in the case of the events of 1989, the majority of experts tended to think about the crucial role of the external factor, which was considered to be the policy of the Soviet leadership, pursued by Mikhail Gorbachev. Some even considered it the immediate reason of the Velvet revolutions. According to M. W. Shoemaker, «no one predicted the events of 1989, precisely because no one expected that the Soviet Union would permit to occur such changes in Eastern Europe», adding that «the Soviet Union did not merely acquiesce in these changes; moreover, it was a vigorous agent in bringing them about». Taking into consideration internal reasons, Western Europe scholars revolved their focus around the economic issues, faced in the 1980s by the socialist countries in Eastern Europe, namely the inefficiency of the planned, administrative economy, which became more obvious; required public goods scarcity; mismanagement resulted in enormous debts to the West, etc.

To dispute, however, that the economic turmoil was the main cause of events in 1989 means to simplify the reality. By world standards, Hungary, and especially Czechoslovakia and the GDR used to be well-developed economies, and comparing to other countries, not mentioning countries of the Third World, their population had been enjoying quite thriving standards of living. Nevertheless, the lack in modern conditions necessary to meet the requirements of the effective economy of flexibility and technological innovation, growing dependence on imported technology and foreign sources of financing and investment, the scarcity of daily consumption goods and services, a universal bureaucratization of all walks of life had a considerable power to create general discontent.

Despite the importance of clarifying the nature of the economic problems, aggravated in the socialist countries of Eastern Europe, it is equally important be aware of the changes in the political and moral atmosphere. The success of the anti-Communist demonstrations in the second half of 80s was due to the deep crisis of the ruling Communist party and state bureaucracy, whose political practice is in fact discredited the slogans that they proclaimed. And this implies a striking lack of Communist leaders' confidence in their abilities and a lack of political will during the tumultuous events of 1989. The power literally in the eyes lost control over the situation and with it its legitimacy and credibility.

A series of reforms that began in Eastern Europe after rapid and dramatic events of 1989 were of clearly revolutionary character: the socialist system, transforming the political system through the introduction of democratic procedures, the establishment of new parties, the spread of pluralism in the ideological and political sphere, the transition to market economy with the full restoration of private property and the like ones. Thus, as a result of the events of 1989 which eliminated pro-Soviet political regimes and held reforms there was a change of social-political and economic order in the countries of Eastern Europe. Therefore, in view of classical definition of the concept of «revolution», these events deserve to be called revolutions or, if ones like, the «velvet revolutions». However, not everything is as straightforward as it seems on the outside. Some scientists believe that in the characteristics of the considered events, the word «revolution» is not chosen very well. Their arguments can be reduced to the following theses.

Firstly, none of the Communist government in Eastern Europe was, in fact, overthrown. They all peacefully gave up his powers. At crucial moments, no Communist government did not give the order

to shoot at their own citizens who participated in meetings and demonstrations (the exception is Romania, but there is resistance from the side of ruling powers was brief). Gradually in different countries, ruling Communist parties were first forced to compromise with their opponents and then, in most cases, to relinquish part of their power to them. Moreover, the Communist parties reacted loyally to the changing political situation, participated in the first multi-party elections after 1989 and even won them in some countries (let's say, in Albania, Bulgaria, etc.), though for a while.

Secondly, except for Poland, any internal opposition was established, which posed a serious threat to the Communist regime, which had a clear program, in fact, of revolutionary actions, openly declaring their commitment to a radical dismantling of the existing system.

Thirdly, the reforms and transformations initiated by the events of 1989 were carried out, as it is unsurprising at first glance, with the participation of a significant and in some countries even the most of recently representatives of the ruling elites. Former representatives of the party-state nomenclature cleverly adapted themselves to the reform process and was able to hold in their hands not only the power (which they had earlier), but also to amass property, as in the socialist period they could not dream of it. However, such a fairly common practice does not correspond to the contents of classic revolution, because the latter just deprives of the pre-revolutionary ruling elite and the ruling classes the power and the ownership.

And, fourthly, the revolutions did not lead to the re-establishment of the system, having existed before the previous revolution. In this case, just such a phenomenon is traced: the so-called people's democratic revolutions in the late 1940's, having shattered the political and socio-economic order (capitalism), but the Velvet Revolutions restored the essence of these former order though in compliance with the-then parameter. That is why the representatives of the left-wing political views often declare the events of 1989 and, consequently caused social system transformations as counterrevolutions.

It is worth mentioning that in the long run of history, some scientists in the Eastern European countries started to use of the word «revolution» concerning the events of 1989 in a more considered way. A well-known Hungarian historian Lajos Izsák recognizes the events of 1989 as the revolution, but takes this word in quotation marks («revolution») and,

in our opinion, he does it purposefully. It is quite natural, his evaluation and assessment, on the surface, are quite positive and, what is more, he specifies the exact definition of what happened in 1989, namely, «the negotiated revolution».

So, it is quite comprehensible, to define the historical content and essence of 1989 events is rather a challenging task. Therefore, historians, political scientists, philosophers of the next generations will probably keep on making in-depth analysis of root causes and essence of the events of 1989. But, what cannot be questioned is their enormous historical-significance, regardless the-then contemporaries or descendants' assessment. The events, that occurred in Eastern Europe at the turn of 80-90's of the 20th century, are reckoned by a certain circle of highly-established historians ones of the most outstanding, and, by all means, the crucial events that having ultimately outlined «ahead of schedule» this course of history and, in many areas, ushered a new era of world history.

Key words: *«the velvet revolutions», the root causes, an external factor, an ideological and political crisis, an ambiguity of an essence of 1989 events.*

Надійшла до редколегії 25.09.2016 р.